

Η «28η Οκτωβρίου1940» μέσα από το Ιστορικό Αρχείο του ΕΚΠΑ

/ [Ιστορία - Εθνικά Θέματα](#)

Η 28η Οκτωβρίου 1940 υπήρξε ορόσημο και για το Πανεπιστήμιο Αθηνών που από την πρώτη στιγμή συνέβαλε με όλες του τις δυνάμεις στον ελληνοϊταλικό πόλεμο, συντονισμένο με την ελληνική κοινωνία.

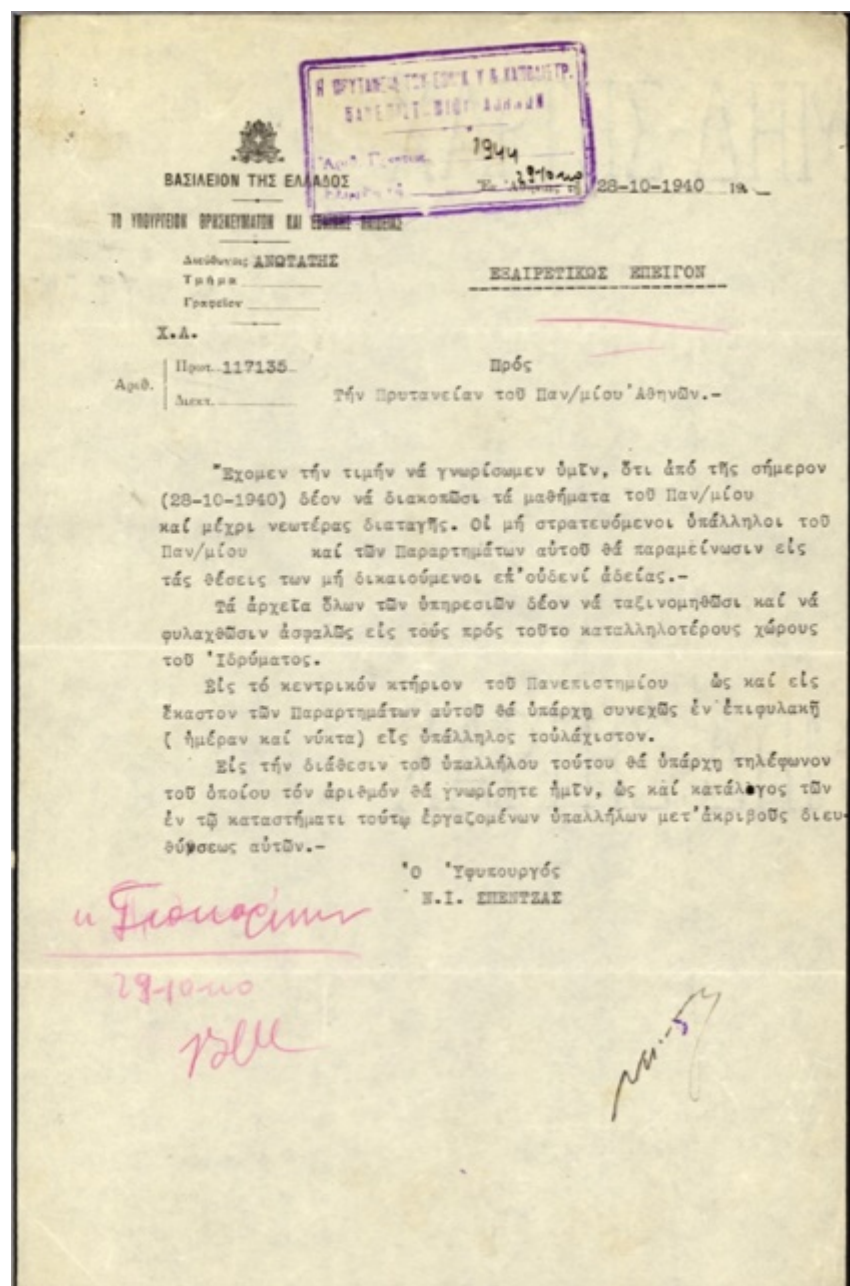
Η πολύπλευρη συμμετοχή του αποτυπώνεται στο πλούσιο Ιστορικό Αρχείο του ΕΚΠΑ, ψηφίδες του οποίου φέρνει σήμερα στο φως το Αθηναϊκό- Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων.

Στιγμιότυπα από μεγάλες αλλά και μικρές καθημερινές ιστορίες μέσα από τα ψηφιοποιημένα και τεκμηριωμένα έγγραφα του Αρχείου, σχολιάζει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο αναπληρωτής καθηγητής Ιστορίας Βαγγέλης Καραμανωλάκης, πρόεδρος του Ιστορικού Αρχείου ΕΚΠΑ.

Από πού θα ξεκινούσατε μια νοερή ξενάγηση στο Αρχείο της συγκεκριμένης περιόδου;

Πρώτος σταθμός είναι φυσικά η εγκύκλιος της 28ης Οκτωβρίου 1940 του υπουργείου Παιδείας για τη διακοπή των μαθημάτων και κυρίως η υπόμνηση της

διαφύλαξης του αρχείου του Πανεπιστημίου σε κατάλληλους χώρους του ιδρύματος. Ας μην ξεχνάμε ότι τα επόμενα χρόνια υπήρξαν, όπως αποτυπώνεται στα έγγραφα του Αρχείου, πολλές σημαντικές καταστροφές και κλοπές από τις δυνάμεις κατοχής στους επιταγμένους πανεπιστημιακούς χώρους.

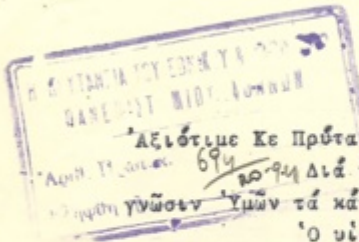
Η χωριατοπούλα Ρετζινέλα

«Θα μπορούσα να σταθώ σε πολλά τεκμήρια, επιτρέψτε μου όμως να σταθώ σε ένα, μια από τις χιλιάδες "μικρές" ιστορίες που φιλοξενεί το Ιστορικό Αρχείο. Χρονολογείται τον Σεπτέμβριο του 1941 και είναι η επιστολή ενός πατέρα, ο οποίος θα απευθυνθεί στον Πρύτανη λόγω της σύλληψης του γιού του από τους Ιταλούς. Το αίτημα είναι διπλό: αφενός να γίνει δεκτός παρά την καθυστερημένη εγγραφή του και αφετέρου να μεσολαβήσει το Πανεπιστήμιο για την

απελευθέρωσή του. Το έγκλημα του φοιτητή ήταν το ότι σιγοτραγούδησε την ιταλική "Χωριατοπούλα", δηλαδή το «Κορόιδο Μουσολίνι», όπως είχε μεταφερθεί στην ελληνική γλώσσα. Σημειώνω ότι σύντομα πολλά από αυτά τα τεκμήρια θα αποτελέσουν μέρος ενός ψηφιακού μουσείου για την περίοδο, χάρη στην υποστήριξη του Κοινωφελούς Ιδρύματος Κοινωνικού και Πολιτιστικού Έργου (ΚΙΚΠΕ)».

Η περίοδος 1940-1944 περιλαμβάνει περισσότερα από 30.000 τεκμήρια ψηφιοποιημένα και τεκμηριωμένα έγγραφα - προέρχονται όλα από το Αρχείο Πρωτοκόλλου κι αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του πανεπιστημιακού αρχείου και σταδιακά αναρτώνται στο ψηφιακό αποθετήριο ΠΕΡΓΑΜΟΣ.

25/9/41
15/11
Θεσσαλονίκη τῇ 17ῃ Σεπτεμβρίου 1941

ΑΣΙΟΤΙΜΟΝ ΚΥΡΙΟΝ

ΠΡΥΤΑΝΙΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑΣ

Ἀξιότιμε Κε Πρύταμι,

Διὰ τῆς παρούσης λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ φέρω εἰς τὴν γνῶσιν Ὑμῶν τὰ κάτωθι:

Ὁ υἱός μου ΠΑΝΤΕΑΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ, τεταρτοετής φοιτητῆς φαρμακευτικῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀνεχώρησε πρὸ μηνός καὶ πλεόν σιδηροδρομικῶς ἐντεῦθεν διὰ ΛΟΘΗΝΑΣ διὰ τὴν παρακολουθῆσιν τῶν μαθημάτων τῆς τάξεώς του.

Πληροφοροῦμαι ἤδη ὅτι συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰταλικῶν Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς εἰς ΛΑΡΙΣΣΑΝ διότι κατ' ὁδόν καὶ ἐν τῷ σιδηροδρόμῳ ὅπως ἀσυναισθήτως ἐτραγουδῆσε χαμηλοφώνως τὸ μέλος μόνον τῆς "ΧΩΡΙΑΤΟΠΟΥΛΑΣ". Ἐκ Λαρίσσης μετεφέρθη εἰς τὰς ἰταλικὰς στρατιωτικὰς φυλακὰς ΒΟΛΟΥ ὅπου καὶ κρατεῖται ἔκτοτε χωρὶς νὰ διενεργηθῇ μέχρι τοῦδε ἡ ἐκδικασίς τῆς ὑποθέσεως του ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου εἰς ὃ καὶ παρεκέμθη.

Προσέφυγον ἤδη δι' αἰτήσεώς μου ἡς ἀντίγραφον παραθέτω εἰς τὸ ἸΤΑΛΙΚΟΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ πόλεώς μας (θεσ/νίκης) τὸ ὁποῖον μέ διεβεβαίωσε ὅτι θὰ παρέπεμπε αὐτὴν ὅπου δεῖ εὐνοϊκῶς.

Φέρω τὰ ἄνω εἰς γνῶσιν Ὑμῶν Κε Πρύταμι, σὰς παρακαλῶ θερμῶς ὅπως κριθῇ ὅπως εἰδικῶς ἡ περίπτωση τοῦ υἱοῦ μου καὶ παρὰ τὴν καθυστέρησιν ἣτις θὰ μεσολαβήσῃ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεώς του, γίνῃ δόκτος εἰς τὴν τάξιν του διὰ νὰ μὴ ἀπωλέσῃ τὸ τρέχον Πανεπιστημιακὸν ἔτος.

Ἐπίσης Κε Πρύταμι, ἐφόσον θὰ σὰς ἦτο δυνατόν καὶ ἐφόσον ὁ ἐν γένει χαρακτήρ καὶ τὸ ἥθος τοῦ υἱοῦ μου θὰ σὰς ἐπέτρεπον νὰ ἐνδιαφερόητε δι' αὐτόν, θὰ σὰς ἀρεκάλουν ὅπως παρέμβητε ὅπου δεῖ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ μου ἵνα ἡ ἀποφυλάκισις τοῦ λάβῃ χώραν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον.

Εὐχαριστῶν Ὑμᾶς ἐκ τῶν προτέρων Κε Πρύταμι διὰ τὴν εὐμένῃ ὑποδοχὴν τῆς παρούσης μου, σὰς παρακαλῶ νὰ δεχθῇτε τὴν εὐγνώμοσύνην μου καὶ διατελῶ,

Μεθ' ὑπολήψεως.

Γεώργιος Λαζαρίδης
Φαρμακοποιός

Ἐν Καταραφίᾳ Θεσσαλονίκης

Σε ποιους τομείς κινητοποιήθηκε το Πανεπιστήμιο;

Καταρχήν, η πλειονότητα των φοιτητῶν του επιστρατεύτηκε ἐνάντια στον ἰταλικὸ φασισμό, πολεμώντας στο Μέτωπο, ἐνῶ οἱ φοιτήτριες του συνέβαλαν στον αγώνα στα μετόπισθεν. Προσωπικὸ τοῦ Πανεπιστημίου συμμετείχε στην παθητικὴ αεράμυνα. Παράλληλα επιστρατεύτηκε ἓνα σημαντικό τμήμα τοῦ διδακτικοῦ καὶ διοικητικοῦ προσωπικοῦ, ἐνῶ πολλοὶ καθηγητὲς ἀνέλαβαν εξειδικευμένους ρόλους σε ευαίσθητους τομείς, ὅπως οἱ τηλεπικοινωνίες καὶ ἡ ηλεκτροδότηση. Εἶναι αξιοσημείωτο ὅτι καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπως οἱ Κωνσταντῖνος Τσάτσος,

Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος και Ιωάννης Κακριδής έστειλαν επιστολή στον δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά, στην οποία του ζητούσαν να τους επιτραπεί η κατάταξή τους στο στρατό για να πολεμήσουν. Η αίτησή τους απορρίφθηκε και τους υποδείχθηκε να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στην «πνευματική επιστράτευση», στη «διαφώτιση» δηλαδή του πληθυσμού και στην εμψύχωση των στρατευμένων, έναν τομέα στον οποίον συνεισέφεραν και πολλοί άλλοι πανεπιστημιακοί. Ένας ιδιαίτερα κρίσιμος τομέας ήταν εκείνος της ιατρικής περίθαλψης των τραυματιών του πολέμου, όπου συγκροτήθηκαν ειδικές επιτροπές, όπως λ.χ. για την αντιμετώπιση των κρυοπαγημάτων. Επιτάχθηκε το Αρεταίειο Νοσοκομείο για τη νοσηλεία τραυματιών πολέμου, ενώ το Αιγινήτειο διέθεσε κλίνες για τη νοσηλεία ψυχικά νοσούντων «εκ του πολέμου». Εργαστήρια του Πανεπιστημίου, όπως εκείνο της Πειραματικής Φαρμακολογίας τέθηκαν στη διάθεση της ελληνικής άμυνας, Το Εργαστήριο, λ.χ. της Οργανικής Χημείας αφιερώθηκε στην κατασκευή πυροσβεστικού αφρού για πολεμικούς σκοπούς. Το Πανεπιστήμιο, επίσης, συμμετείχε με ένα ιδιαίτερα σημαντικό ποσό στον έρανο που προκήρυξε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου για την ενίσχυση της εθνικής άμυνας. Όπως αποτυπώνεται και στα έγγραφα του Ιστορικού Αρχείου, το Πανεπιστήμιο μπήκε σύσσωμο στον πόλεμο. Την ίδια ώρα υπήρξαν και μια σειρά από άλλες συνέπειες στη λειτουργία του ιδρύματος, όπως η κατάργηση της διδασκαλίας της ιταλικής και γερμανικής γλώσσας ή η διακοπή της καταβολής των διδάκτρων από τους φοιτητές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ἀριθ. πρωτ. 2379

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 ἡ/βρίου 1940

3/18

Πρὸς τοὺς κ.κ. καθηγητὰς καὶ ὕψηντὰς
τοῦ Πανεπιστημίου

"Ἐχομεν τὴν τιμὴν νὰ κοινοποιήσωμεν ὑμῖν κατωτέρω τὸ ὑπ'ἀριθμὸν 121747 τῆς 13 ἡ/βρίου ἑ.ἔ. ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου Ὀρθοκρυμμάτων καὶ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ νὰ παρακαλέσωμεν ὑμᾶς, ὅπως γνωρίσητε ἀπ'εὐθείας πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἑθν. Παιδείας τὰς ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἀπεκόμισατε ἐκ τῆς παρὰ τῇ Λογοκρισίᾳ Ὑπηρεσίας ὑμῶν ὡς πρὸς τὸ πατριωτικὸν πνεῦμα τῶν λογοκριθεισῶν ἐπιστολῶν. -

Μετά τιμῆς

Ὁ Πρύτανης

Γ. Ὁ. Φωτεινός.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΟΡΘΟΚΡΥΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ

ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ἀ/σις Ἀνωτάτης Ἑκπαιδευτικῆς

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13 ἡ/βρίου 1940

ἀριθ. πρωτ. 121747

Πρὸς τὴν Πρυτανεῖαν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

"Ἐχομεν τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσωμεν ὑμᾶς, ὅπως ἀποστείλητε ἐγκύκλιον εἰς τοὺς κ.κ. Καθηγητὰς καὶ ὕψηντὰς τοὺς μέχρι πρό τινος ἐργασθέντας παρὰ τῇ Λογοκρισίᾳ Ἀθηνῶν μετὰ τὴν παράκλησιν ὅπως γνωρίσωσιν ἡμῖν ἐγγράφως τὰς ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἀπεκόμισαν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας των ταύτης, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ πατριωτικὸν πνεῦμα τοῦ περιεχομένου τῶν ἀπ' αὐτῶν λογοκριθεισῶν ἐπιστολῶν. -

Ὁ Ὑπουργός

Ν. Σπέντζας

Πρυτανεῖαν Ε. Μ. Πολυτεχνείου

Πρυτανεῖαν Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν

καὶ Ἐμπορικῶν Ἑπιστημῶν.

ἀ/σιν Σχολείου Ἐργοδηγῶν (παρὰ τῷ Ε. Μ. Πολυτεχνεῖῳ)

Λογοκρισίαν Ἀθηνῶν ὁδὸς Κωλέτη.

Ποιες ἦταν οἱ ἀντιδράσεις τῶν φοιτητῶν στὴν κήρυξη τοῦ πολέμου;

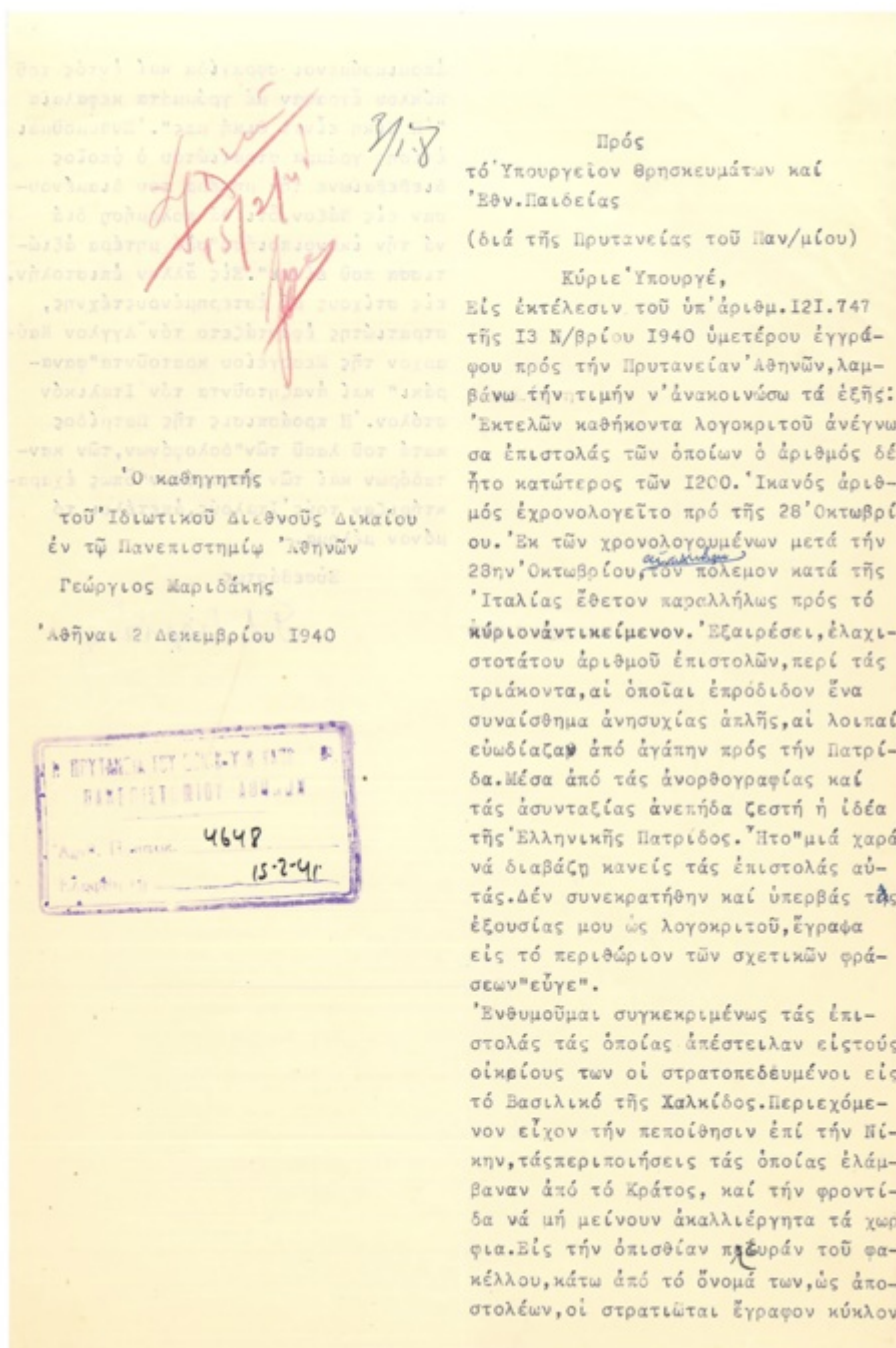
Οἱ φοιτητές καὶ φοιτήτριες ἦταν παρόντες καὶ παρούσες, ἀντέδρασαν δυναμικά. Επιστρατεύθηκαν στὸ μέτωπο, τραυματίσθηκαν, αἰχμαλωτίστηκαν ἢ καὶ σκοτώθηκαν. Τὴν ἴδια μέρα τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Προπύλαια αὐθόρμητη φοιτητικὴ διαδήλωση πρὸς τὸ μνημεῖο τοῦ Ἄγνωστου Στρατιώτη. Κατόπιν κατέβηκε τὴν οδὸ Σταδίου καὶ προχώρησε πρὸς τὸ Πολυτεχνεῖο καὶ κατευθύνθηκαν πρὸς τὴν Casa d' Italia. Ἀς μὴν ξεχνάμε ὅτι οἱ φοιτητές καὶ οἱ φοιτήτριες τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθῆνας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πανεπιστημίων καὶ ἀνωτάτων σχολῶν τῆς χώρας συμμετείχαν ἐνεργά στὴν ἀντίσταση ἐνάντια στὸν κατακτητὴ εἴτε με εἰρηνικοὺς τρόπους (διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες κ.ά), εἴτε

συμμετέχοντας σε ένοπλα σώματα. Είναι γνωστό λ.χ. ότι το κτήριο της Πανεπιστημιακής Λέσχης, στην Ιπποκράτους, αποτέλεσε κέντρο αντιστασιακής δράσης στην περίοδο της Κατοχής.

Στα Μέτωπα, διεθνώς, οι εμπόλεμες περιοχές επιβάλλουν λογοκρισία για λόγους εμπιστευτικότητας των στρατιωτικών κινήσεων κ.λ.π. Το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών περιλαμβάνει τεκμήρια για το διδακτικό προσωπικό που δούλεψε σε επιτροπές λογοκρισίας;

Η λογοκρισία δεν επιβλήθηκε από το καθεστώς λόγω πολέμου, προϋπήρχε στο πλαίσιο της συνολικής αυταρχικής πολιτικής της 4ης Αυγούστου. Παρόλα αυτά, ο πόλεμος δημιούργησε καινούργιες ανάγκες, όπως σωστά παρατηρείτε η λογοκρισία αποτέλεσε διεθνές χαρακτηριστικό σε όλα τα εμπόλεμα μέρη. Υπάρχουν πολλά έγγραφα από το υπουργείο Παιδείας ώστε να παρουσιασθούν καθηγητές στον Αστυνομικό Διευθυντή Λογοκρισίας για να αναλάβουν υπηρεσία στη λογοκρισία επιστολών από και προς το Μέτωπο. Είναι χαρακτηριστική η επιστολή του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, που κοινοποιεί ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών σε όλους τους καθηγητές, ώστε οι τελευταίοι να γράψουν τις εντυπώσεις τους από τις λογοκριμένες επιστολές σε σχέση ιδιαίτερα με το πατριωτικό πνεύμα τους.

Στην ίδια κατεύθυνση ενδεικτική είναι η επιστολή του καθηγητή της Νομικής Σχολής και γνωστού νομικού Γεωργίου Μαριδάκη, ο οποίος έχοντας διαβάσει περισσότερες από 1200 επιστολές αναφέρεται στον πατριωτισμό που χαρακτήριζε τη μέγιστη πλειοψηφία, σε βαθμό που παρά «τας ανορθογραφίας και τας ασυνταξίας» που περιείχαν, ο λογοκριτής σημείωσε στο περιθώριο των επιστολών «εύγε».

Συμπερασματικά από τη μελέτη όλου αυτού του υλικού ποιο είναι το σχόλιο σας;

Να πούμε καταρχήν ότι το Πανεπιστήμιο πορεύτηκε και πορεύεται σε ένα συνεχή διάλογο με την ελληνική κοινωνία. Η ομόθυμη συμμετοχή όλων των δυνάμεων του στον πόλεμο, είναι χαρακτηριστική και του υψηλού αισθήματος πατριωτισμού αλλά και της ανάγκης του ελληνικού λαού για την υπεράσπιση της ελευθερίας. Δεν είναι τυχαίο ότι η έναρξη του πολέμου σηματοδότησε ουσιαστικά και το τέλος της δικτατορίας του Μεταξά. Και δεν είναι τυχαίο ότι η 28η Οκτωβρίου του 1940 αποτέλεσε μια ημερομηνία ορόσημο για τη συλλογική μνήμη, ακόμη και στους διχασμένους καιρούς που ακολούθησαν.

Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ